

Instytut Pamięci Narodowej

<https://ipn.gov.pl/pl/dla-mediow/komunikaty/173911,Pisarz-science-fiction-aktorka-i-rezyserka-filmowa-oraz-poeta-inwigilowani-przez.html>
29.04.2024, 09:05

Pisarz science fiction, aktorka i reżyserka filmowa oraz poeta inwigilowani przez komunistyczny aparat represji

W uzupełnionym katalogu osób inwigilowanych przez organy represji PRL, znalazły się wpisy dotyczące Stanisława Lema, wybitnego polskiego pisarza science fiction, filozofa, futurologa oraz Zbigniewa Herberta - poety, eseisty i dramaturga. Katalog inwigilowanych zawiera również wpis dotyczący Haliny Mikołajskiej, polskiej aktorki i reżyserki filmowej.

Stanisław Lem (ur. 1921 r. we Lwowie, zm. 2006 r. w Krakowie) – najwybitniejszy polski pisarz gatunku science fiction, filozof, futurolog, z wykształcenia lekarz. Jego książki przetłumaczono na ponad 40 języków, osiągnęły łączny nakład ponad 30 milionów egzemplarzy. Nazwiskiem pisarza nazwano m. in. planetoidę oraz pierwszego polskiego satelitę naukowego. W swojej twórczości poruszał zagadnienia związane z rozwojem nauki i techniki, zawarł refleksje na temat natury ludzkiej i miejsca człowieka we Wszechświecie. Był kandydatem do nagrody Nobla z literatury, odznaczony najwyższym odznaczeniem państwowym – Orderem Orła Białego w 1996 r. Pozostawał w zainteresowaniu Służby Bezpieczeństwa PRL, szczególnie w latach 70-tych, z uwagi na kontakty z obywatelem NRF oraz podpisaniem protestu wobec umieszczenia w konstytucji PRL zapisów o „wiodącej roli PZPR” oraz „przyjaźni z ZSRR”. Rozpracowywany w ramach sprawy operacyjnego rozpracowania o kryptonimie „Astronauta”, a także sprawy obiektowej krypt. „Świt”, dotyczącej kontroli środowiska pisarzy zrzeszonych w krakowskim Oddziale Związku Literatów Polskich.

<https://katalog.bip.ipn.gov.pl/informacje/670095>

Halina Mikołajska – właśc. Helena Maria Mikołajska (ur. 1925 w Krakowie, zm. w 1989 r. w Warszawie) – polska aktorka i reżyserka filmowa. Podczas okupacji niemieckiej występowała w teatrach podziemnych. Po wojnie krótko studiowała na Wydziale Chemii UJ. Występowała w teatrach w Krakowie, Wrocławiu i Warszawie. W latach 1953 – 1962 wykładała w warszawskiej PWST.

Od końca lat 60 była zaangażowana w działalność opozycyjną, podpisała między innymi petycje protestacyjne ws. sytuacji Polaków w ZSRR oraz zmian w konstytucji PRL (protest ws. wpisania do konstytucji nadrzędnej roli PZPR, nierozzerwalności sojuszu z ZSRR). Od 1976 r. zaangażowała się w działalność KOR-u, a następnie w organizację niezależnego ruchu oświatowego w ramach Towarzystwa Kursów Naukowych. W 1981 r. wstąpiła do NSZZ „Solidarność” i jako ekspert ds. teatru była delegatem na I Zjazd Solidarności we wrześniu 1980 r.

13.12.1981 r. internowana. Podczas internowania przebywała w Ośrodkach Odosobnienia Warszawa Białołęka, Gołdapi i Darłówku. Zwolniona z internowania w kwietniu 1982 r. H. Mikołajska należała do aktorów bojkotujących oficjalne występy w państwowej telewizji i radiu, dlatego też w latach 1983-1985 występowała z programami artystycznymi w mieszkaniach prywatnych i kościołach. Od 1985 r. aktorka ciężko zachorowała na chorobę nowotworową i ograniczyła swoją aktywność zawodową i opozycyjną. Mimo tego władze PRL nie omieszczały jej propagandowo zaatakować w kwietniu 1986 r., kiedy wystąpiła z prośbą o paszport, który miał pomóc w wyjeździe na leczenie zagranicą. Wydano zgodę na wyjazd, a gdy Mikołajska nie zgłosiła się w wyznaczonym terminie po odbiór paszportu sprawę tę odpowiednio nagłośniono i skrytykowano aktorkę w radiu i Dzienniku TV.

Rozpracowana przez SB w latach 1976-1990 w ramach SOR krypt. „Patrycja”. Była figurantką wielu rozpracowań w związku z inwigilacją działaczy KOR, TKN i wielu innych. Postać Halina Mikołajskiej upamiętnia pomnik jej poświęcony znajdujący się w parku Marszałka Edwarda Rydza-Śmigłego w Warszawie.

<https://katalog.bip.ipn.gov.pl/informacje/163009>

Zbigniew Herbert (ur. 1924 r. we Lwowie, zm. w 1998 r. w Warszawie) – poeta, eseista, dramaturg, autor cyklu poetyckiego „Pan Cogito”, kawaler Orderu Orła Białego. Z wykształcenia ekonomista, prawnik i filozof.

Do 1944 r. mieszkał we Lwowie. W czasie okupacji Lwowa, najpierw sowieckiej, potem niemieckiej, uczył się na tajnych kompletach i w roku 1943 r. zdał maturę. Prawdopodobnie wstąpił też wówczas do AK.

Wiosną 1944 r. wraz z rodziną wyjechał do Krakowa. Tam po zakończeniu wojny studiował na Akademii Sztuk Pięknych, Uniwersytecie Jagiellońskim oraz Akademii Ekonomicznej. Przez kolejne lata studiował filozofię na UMK w Toruniu, a także próbował swoich sił w pracy dziennikarskiej (pisywał recenzje do periodyków wydawanych przez stowarzyszenie PAX – m.in. „Tygodnika Powszechnego”).

Po odmowie opublikowania nekrologu po śmierci Stalina w 1953 r. został odsunięty od

pracy dziennikarskiej.

Przełom w jego karierze zawodowej nastąpił po odwilży 1956 r. Wówczas to wydano jego debiut książkowy, tom wierszy "Struna światła". W 1958 r. otrzymał stypendium literackie z Ministerstwa Kultury i Sztuki dzięki któremu wyjechał na kilka lat na Zachód. Tam nawiązał kontakt ze środowiskiem paryskiej „Kultury” oraz środowiskami emigracyjnymi, które zaczęły upowszechniać jego twórczość. Przez kolejne lata poeta podróżował często po krajach Europy Zachodniej i USA. Wiązało się to z popularnością jaką cieszyła się jego twórczość, oraz z nagrodami i stypendiami jakie z tego tytułu otrzymywał.

Jego liczne podróże wzbudziły zainteresowanie SB. Między innymi w rozpracowanie jego zagranicznych kontaktów w latach 1968-1970 zaangażował się Departament I MSW (wywiad cywilny), który założył w tym celu sprawę o krypt. „Bem”. Miało ono na celu ustalenie kontaktów Zbigniewa Herberta wśród emigracji polskiej oraz instytucjami kulturalnymi Zachodu.

Podczas krótkich pobytów w kraju w latach 70-tych Zbigniew Herbert zaangażował się w poparcie inicjatyw opozycyjnych. Podpisał między innymi tzw. „list 17” w obronie aresztowanych członków organizacji „Ruch”, był sygnatariuszem petycji w sprawie sytuacji Polaków w ZSRR, a także podpisał się pod Memoriałem 59 w proteście przeciwko planowanym przez władze PRL zmianom w Konstytucji, zwłaszcza wprowadzeniu do niej zapisów o kierowniczej roli PZPR oraz wieczystym sojuszu z ZSRR.

W 1981 r. Zbigniew Herbert wrócił do Polski związał się z wydawanym w podziemiu czasopismem „Zapis”. Uczestniczył w życiu politycznym oraz kulturalnym organizowanym przez NSZZ „Solidarność”. Po wprowadzeniu stanu wojennego 13 grudnia 1981 r. publikował wyłącznie w wydawnictwach podziemnych oraz emigracyjnych. W 1983 r. wydał tam 18 wierszy oraz Raport z oblężonego Miasta. Od 1986 r. przebywał w Paryżu. Działalność ta nie umknęła uwadze Służby Bezpieczeństwa, która w związku z powyższą aktywnością w 1972 r. zarejestrowała Herberta do odrębnego rozpracowania o krypt. „Herb”, w którym Departament III MSW wraz z Departamentem I MSW systematycznie inwigilowały opozycyjną działalność poety oraz jego kontakty na Zachodzie aż do 1989 roku. Akta tego obszernego rozpracowania zawierają liczne notatki funkcjonariuszy, doniesienia tajnych współpracowników i innych "źródeł" informacji SB. W inwigilacji Zbigniewa Herberta i jego różnych "kontaktów" wykorzystywano także podsłuchy telefoniczne, pokojowe i specjalne punkty obserwacyjne. W latach 1975 - 1983 Zbigniew Herbert otrzymał również dwukrotnie odmowę wydania paszportu na wyjazdy na Zachód. Zbigniew Herbert zmarł 28 lipca 1998 r., pochowany został na cmentarzu Powązkowskim.
<https://katalog.bip.ipn.gov.pl/informacje/622652>